

Sofijos ir Eugenijaus vardais paženklintas XX a. I p. klestėjęs TYTUVĖNŲ dvaras

Parengė Gintautas MINGĖLA

Bajorų Romerių giminės herbas

Tęsdami praėjusiuose žurnalo puslapiuose pradėtą pasakojimą apie prarastus, pažangius XIX a. pab.–XX a. pr. Žemaitijos dvarus, kuriuose yra gyvenę iškilūs Lietuvos mokslo, kultūros, politikos veikėjai, vėl pasukime į Kelmės rajoną. Šį kartą Jus kviečiame į Tytuvėnų dvarą. Kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose jis vadinamas Tytuvėnėlių, dar kitur – Tolučių vardu, bet tai tas pats, einant metams pavadinimą keitęs prie Gryžuvos upelio buvęs dvaras, kuriame nuo 1911 m. iki 1941 m. birželio vidurio gyveno dailininkės Sofijos Romerytės (1885–1972) ir ekonomisto, istoriko, Lietuvos ir Lenkijos visuomenės veikėjo bajoro Eugenijaus Romerio (1871–1943) šeima. Šis dvaras garsus ir dėl to, kad čia paskutiniaisiais savo gyvenimo metais mėgdavo Jonines švęsti, su bičiuliais susitikti ir pabendrauti žymiausias XIX a. pab.–XX a. pr. romantizmo poetas, eilėraščių rinkinio „Pavasario balsai“ autorius – kunigas, teologijos mokslų daktaras prof. Jonas Mačiulis-Maironis (1862–1932). Būtent čia jam apsilankius 1932-ųjų metų vasarą išryškėjo įsisenėjusi liga, iš čia jam traukiniu grįžtant

Pirmojo Romerių giminės atstovo, valdžiusio Tytuvėnų dvarą – bajoro Izidoriaus Romerio, portretas. XX a. I p. Dailininkė Sofija Romerienė. Kūrinys saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D-T616

Izidoriaus Romerio sūnaus, Tytuvėnų dvaro savininko Eugenijaus Romerio (1871–1943) portretas. Apie 1911–1914 m. Dailininkė Sofija Romerienė

į Kauną prasidėjo stiprūs skausmo priepuoliai. Kaune poetas buvo paguldytas į ligoninę, ten jį skubiai operavo, tačiau liga jau buvo taip toli pažengusi, kad pasveikti nebebuvo jokios galimybės. Maironis mirė naktį į birželio 28-ąją.

Nuotraukose (iš kairės): „Tytuvėnai. Dailininkės Sofijos Romerienės dvaras“. 1927 m. Dailininkas Gerardas Bagdonavičius. Kūrinys saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM D-T 802; „Tytuvėnų rūmų interjeras“. 1934 m. Dailininkas Mstislavas Dobužinskis. Kūrinys saugomas Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, LNDM G-29801

Iš kairės: Tytuvėnų dvaro ponų gyvenamasis namas (rūmai) XIX a. pab. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, ŠAM T-N 6860; Tytuvėnų dvaro ponų gyvenamojo namo (rūmų) centrinis fasadas. XX a. 4 deš. Fotografas Juzefas Perkovskis. Nuotrauka saugoma Žemaičių muziejuje „Alka“, ŽAM P-FN 15989

Prisiminimai apie tų metų vasarą ir Maironį vėl sugrįžta apsilankius šio dvaro sodyboje dabar. Ji lyg kokia negandos skraiste apgaubta, kurią kaskart norėtusi numesti ir pažvelgti į tą gyvenimą, kuris čia buvo anksčiau, kai parke klegėjo laimingų vaikų balsai, virė gyvenimas dvaro ūkyje, o Sofijos rankose karaliavo teptukas.

Šiandien dvaro sodybvietėje jau ne tas sumiškęs parkas, kokio čia būta prieš 20–25-erius metus. Jis jau kiek aptvarkytas ir turintis galimybę vėl tapti vieta, kurioje norės gyventi ir kurti žmonės.

Didelių pastangų dėka šio dvaro teisėtiems savininkams per ilgą laiką pavyko atgauti sodybą ir 40 ha žemės apie ją, tačiau vietoje XX a. pirmojoje pusėje stovėjusio iš medžio gontais dengto maumedžio rąstų pastatyto medinio, puikiai įrengto šio dvaro šeimininkų gyvenamojo namo (rūmo), turėjusio didelius gotikinius raudonų plytų rūsius, likę tik jų

likučiai (namas nugriautas sovietmečiu). Nepaisant to, kad dėl savo vertingųjų savybių, senųjų klevų, kaštonų bei liepų, klevų ir uosių alėjos 1958 m. prie dvaro, šalia Gryžuvos upelio, XIX a. įkurtas mišrus parkas pradėtas saugoti valstybės, 1986 m. paskelbtas vietinės reikšmės paminklu, ilgą laiką juo ir visa dvaro sodyba faktiškai niekas nesirūpino ir niekas jos netvarkė. Negana to, sovietmečiu sodyboje atsirado dar ir keletas tai vietai visai svetimų ir sodybos visumą sudariusių statinių.

1992 m. Tytuvėnų dvaro sodybos fragmentai įrašyti į Kultūros vertybių registrą. Kaip bebūtų liūdna, bet iš kadaise buvusio pavyzdingo, pažangiai besitvarkančio dvaro jo sodyboje iki mūsų laikų išliko tik jau prabėgusių metų gerokai palytėta sūrinė (pieninė) ir tvartas.

Kas čia buvo anksčiau? Sodybos centre stovėjo
(Nukelta į 14 p.)

Tytuvėnų dvaro ponų gyvenamojo namo (rūmų) salono interjero fragmentai. Po 1920 m. Fotografai nežinomi. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

jau minėtas dvaro šeimininkų gyvenamasis namas, garsėjęs čia sukaupta turtinga biblioteka, meno kūrinii rinkiniu. Sodyboje buvo ir pienine vadinta sūrinė, lentpjūvė, audimo dirbtuvės, vandens malūnas, kalvė, vaisių džiovykla, šiltnamiai, keletas kitų ūkiniu pastatų. Netoli jų – didelis tvenkinys, kuriame šeimininkai augindavo karpius. Romeriai dvare plėtojo augalininkystę, buvo įsigiję garinę, vėliau traktoriumi varomą kuliąmąją mašiną, kuria naudodavosi ir aplinkinių kaimu gyventojai.

Sofija ir Eugenijus Romeriai buvo paskutiniai šio dvaro savininkai. Pirmasis iš Romerių giminės Tytuvėnų dvarą valdė bajoras Izidorius Romeris (dvaras jo žinion perėjo 1866 m. po santuokos su Celina Pšeciševskaite kaip jos kraitis). Dailininkės S. Romerienės vyras E. Romeris (1871–1943) buvo Izidoriaus ir Celinos sūnus, kuris tą dvarą paveldėjo. 1911 m. jis vedė Sofiją ir kartu su ja čia įsikūrė bei gyveno iki lemtingojo 1941-ųjų metų birželio vidurio, kai jie abu buvo sovietų ištremti į Syktyvkarą

(Komijos autonominė respublika Rusijoje).

S. ir E. Romerių šeimai gyvenant Tytuvėnų dvare (jis yra apie 5 km nuo Tytuvėnų miesto), ši sodyba ir jos apylinkės buvo kūrybinio įkvėpimo šaltinis ne tik Sofijai, bet ir daugeliui čia besilankančių giminaičių ir bičiulių. Tarp jų buvo ne tik jau minėtas Maironis, bet ir tapytojas, dailėtyrininkas Justinas Vienožinskis (1886–1960), tapytojas, skulptorius, pedagogas, moderniosios lietuvių akvarelės pradininkas Kajetonas Sklėrius (1876–19320, daug kitų ano meto iškilių kultūros ir meno žmonių. Šio dvaro istoriją liudija jo sodyboje 2005 m. Tytuvėnų regioninio parko direkcijos iniciatyva pastatyti ir atnaujinami informaciniai stendai. Pirmosios žinios apie Tytuvėnų dvarą mus pasiekia net iš 1500-ųjų metų. Anksčiau dvaras yra priklausęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikams Sapiegomis, Valavičiams, Radviloms, Burboms, Pšeciševskiams.

Iš kairės: Tytuvėnų dvaro ponų gyvenamasis namas 1967 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Lietuvos etnografiniame muziejuje Rumšiškėse, LEM N 2705; Tytuvėnų dvaro audykla (karšykla) apie 2020-uosius metus. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS